

Alois Jirásek

Svědění

NEZNÁMÉ DROBNOSTI ALOISE JIRÁSKA DO KAPSY

5

Svědění

I.

Travnatý, mělký úval vyjasnil se v plné záři slunečné.

Ve vybledlém trávníku jeho chvěly se květy ocúnu a hebounká, lesknavá vlákna babího léta.

Úvalem tím na žlutavě ozářeném trávníku vlekl se dlouhý stín.

Byl od francouzského vojáka z armády Velikého Napoleona

Voják ten, od císařových pěších myslivců, ubíral se loudavým, mdlým krokem. Obuv i gamaše měl v blátě zavřeny a také plášť byl pln schnoucího již bláta.

Voják se přes tu chvíli zastavil. Patrně si tak odpočíval a oddechoval; nesedl však. Jen se ohlížel.

Zapadlé, horečně planoucí oči jeho slídily po nějaké pomoci. Ale nepostřehly nic.

Všude, vpravo, vlevo nad úvalem zoraná pole a pro ně nebylo výhledu dále do kraje. Nezbývalo, než dále jíti, až do konce úvalu, jenž jistě nedaleko.

Jen jednou voják bystřeji vykročil, a to, když stranou od svahu spatřil dva šípkové keře. Chvěly se v podzimním větru, a rudý plod jejich leskl se na slunci. Voják chvatně rval těch několik šípků z haluzi a chvatně, zrovna zuřivě se dal do nich.

Za okamžik je pojedl.

Hladu však neukojil. Hořký ten host byl s ním už kolikátý den a nechtěl od něho. Bludný voják v úvale přestál pět dnů a pět nocí hrozného napětí, těžké služby skoro beze všeho spánku, a zuřivé tří denní bitvy tam u Lipska, nepočítaje únavu předešlých pochodů, a při všem tom hladu až běda.

Poslední den bitvy a pak na ústupu byl beze všeho jídla jako všichni. Klesali unavením, mřeli hladem a měli hbitě ve sražených řadách vpřed se bráti. Kdo vysílením padl, zůstal ležet, a kdo mohl, vytratil se, prchl, aby někde stranou ve vsích si kus chleba vyžebal.

Hlad přemohl slavnou a přísnou kázeň francouzského vojska. Hlad vypudil také tohoto vojáka a pudil jej polem hledat vesnici, kde by ho nenechali zemřít v příkopě u cesty vysílením a hladem, jako by se mu stalo, kdyby byl zůstal v řadě.

Ale cizí kraj byl nehostinný. Voják prve nadarmo polem bloudil, nadarmo hledal. Ze širého pole sešel konečně v travnatý úval. Jím, jak myslel, dojde nejspíše nějakého dvorce, k němuž ty lučiny patří.

Ale ani tu se mu naděje nesplnila.

Úval byl pustý a poskytl mu jen několik šípků, jež mu jen žaludek podráždily. Sotva se na nohou držel. A ke všemu byla puška tak těžká. Zesláblé tělo jeho sotva ji uneslo a již několikrát pomyslí, že ji zahodí. Jednou ji už nechal ležet na zemi, ale sotvaže kousek ušel, vrátil se pro ni. Nebylo možná s dobrou družkou se rozloučiti.

Nyní se díval po slunci. Počítal, že zanedlouho zapadne, a s hrůzou si vzpomněl na časný soumrak a na studenou, podzimní noc.

Už nyní se zachvíval chladem, jak ostrý vítr vál. Plášť svízeli posledních pochodů a bojů valně sešlý, několikrát promoklý a sotva náležitě proschlý, místy již také roztrhaný mu nijak nestačil.

Pomyšlení na mrazivou říjnovou noc pobídlo ubohého vojáka. Šel a šel, to jest vlekl se nanovo, až tu, jak prošel zátočkou úvalu vpravo, zahlédl jeho konec.

A jak ho došel, ocitl se na cestě dosti široké. To by ho nebylo tuze těšilo; ale že za cestou, ovšemže hezký ještě kus, zahlédl několik stavení, to ho rozradovalo. Do soumraku tam dobře dojde. A ještě si může nyní chvilku odpočinout.

Jen chvilku!

Sedl na hromadu kamení a položiv pušku vedle sebe, hleděl na selská ta stavení, jež se jasným vzduchem podzimního dne mezi košatými stromy probělávala. Stavení ta byla celá, nevypálená, a jistě tam bude chleba, a třeba také hrneček mléka.

A pak ho nechají na slámu si ulehnout, třeba i ku hřejícím kamnům.

Bože, Bože jak u nich doma všeho dost, chleba, masa, dobrého vina!

Kdyby tak matka... Žluté, zapadlé líce vojákovy se zasmušilo — suché, zamodralé rty se sevřely.

Sklonil na chvíli hlavu; snad unavením, snad přemýšlel a vzpomínal. A když ji pozvedl a chtěl vstát, zahlédl nalevo na silnici, ale ještě hezky daleko, několik mužů.

Několikrát se nad nimi zablesklo.

Byla to zbraň.

Voják to poznal. Hleděl patrně rozčilen upřeně v tu stranu. Vojáci ti tam vyšli zajisté z malého lesíka, jak ho bylo dobře odtud u silnice vidět.

Kdo jsou?

Krajané, či nepřátelé?

Myslivec napínal zrak.

Už je poznává. Jsou to také Francouzové! Zaradoval se. Počká na ně. Ale jdou tak zvolna!

Ale jak je tak bedlivě pozoroval, pojednou sebou prudce trhl. Tam u lesíka se něco zabělalo, zablesklo. Probůh! Několik jezdců!

To jistě nejsou Francouzové. Ó, zná je, zná.

Chtěl vykřiknout na krajaný, kteří patrně dosud nezpozorovali, co je za nimi.

Než hlas mu selhal. Chopil se pušky a sebrav všecku sílu, mával jí a ukazoval.

Ale už netřeba.

Krajané sami teď stanuli a dozadu se rázem obrátili. Křik nepřítel je zastavil. Voják jako strnulý hleděl před sebe, silnicí vzhůru, co se tam bude dít.

Už rána zahřměla, druhá, třetí a také krajané se postavili hotovi k obraně. Rána za ranou; bílá mračna kouře zahalila bojující. Jen tu tam prorážely blesky šavlí v záři slunečné.

Divý ryk rozléhal se pustou, podzimní krajinou. Bludný voják zápasten na chvíli pozoroval a chvíli váhal. Pohlédl také ku stavením tam mezi stromy vášně se probělávajícím. Jen několik kroků a zmizí ze silnice a ukryje se před nepřítelem. Ale již se dal silnicí vzhůru, chvátaje ku svým zápasícím krajanům.

Než jaké bylo to chvátání!

Sotvaže kousek ušel, bylo po bitce.

Rány umlkly, vítr rozehnal dým a na silnici bylo vidět jen jezdce. Myslivec se zarazil. Bylo po všem.

Krajané všichni leželi na zemi. Mrtví nebo ranění. Chtěl uskočit do příkopu, ale vtom — hle — dva jezdci ho zahlédli a divoko vykřiknuvše, ženou se proti němu. Ostatní, jimi strženi, za nimi.

A jeden z těch dvou daleko přede všemi. To jsou ti strašní kyrysníci — poznal jejich útok u Lipska.

Nebylo rozmýšlení. Zahodil pušku a vztáhl k nepříteli bezbranné ruce.

Blíž a blíže zní strašný dusot cválajících koní, kovová pochva řinčí a kyrysníků křik zní tak zuřivě. Nezastavují se a rámě toho prvního je napřaženo ku strašné ráně.

Nevidí, že on se vzdává — zabije ho bezbranného.

Už, už!

Vtom Francouz sklesl na kolena a sepjal ruce.

Na tuto němou, úpěnlivou prosbu zaznělo odpovědí hrozné zaklení a zableskl se těžký palaš, a již vystříkla rudá krev dvěma mocnými proudy.

Bludný voják Napoleonův svalil se na tvrdou silnici všecek zbrocen krví prudko stříkající z ručních pahýlů.

Useknuté ruce ležely opodál.

Kyrysník, jenž je usekl jednou ranou, muž jako obr veliký, silný a kvetoucí, otíral si o plášť svůj palaš. Vtom přihnali se také ostatní, samí kyrysníci v černých kyrysech a bílých pláštích, samí mužové veliké a mocné postavy.

Mladý důstojník pohlédnuv na Francouze, zarazil se, a podívav se přísně na obra kyrysníka, prudce zvolal:

„Cos to udělal!“

„Je to Francouz.*“

„Ale prosil o milost. Křičel jsem na tebe.“

„Byl jsem v ráži, neslyšel jsem.“

„Aby ti ruka zdřevěněla! To je vražda, chlape!“ a poručík zahromoval na kyrysníka, jenž mrače se, hlavu schýlil.

Důstojník slezl z koně a sklonil se k ubohému Francouzovi, ležícímu bez sebe.

Za okamžik poté obrátil koně jeden z kyrysníků, na rozkaz poručíkův, tam k těm osamělým chalupám pro pomoc, a druhý, byl to sám původce té strašné rány, uháněl zpět k eskadroně, která jela nedaleko za nimi a při které byl také ranhojič. Zdálo se, že ten obrovitý kyrysník chce svého hnědáka strhat. Tak uháněl.

Ale bylo to všecko nadarmo. Než přišla pomoc, byl myslivec z armády Napoleonovy mrtev.

Kyrýsníci již odjeli. Sedláci ho nechali v příkopě u cesty, že ho zakopou až ráno.

Ležel tam sám a nevěděl, že nastal smutný, podzimní soumrak, že sklonila se na tichý kraj hvězdnatá mrazivá noc, které se prve ještě chudák tak bál. Useknuté, krví zbrocené ruce ležely vedle mrtvého.

Krev na nich už ztuhla a ztemněla. Ale zalité čerstvou, červenou krví viděl je dosud obrovský onen kyrýsník.

Seděl sám, odděliv se od kamarádů, kteří leželi opodál u ohně. Kyrýsník hleděl před sebe strnulým zrakem a pořád viděl sepjaté ruce toho ubožáka, a viděl je, i když se v jinou stranu obrátil, i když oči zamhouřil, i když konečně usnul.

Viděl je jasně, červenou krví zalité, strašně tmou zářící.

II.

Z toho pokolení starých vojáků, kteří bojovali proti Napoleonovi, byli v našem okolí již jenom dva.

Starý Kudrna a starý Vlček.

Starý Kudrna byl chudák a chodil po žebrotě, čerstvý dědeček bílých vlasů, s dělovým křížem na prsou. A dobrota stará, pořád se usmíval, všecko rád přijal a nám dětem leckdys něco pověděl, nějakou pohádku, nebo o cizích zemích, které sám znal a zchodil, když byl na vojně.

Starý Vlček, člověk jako hora, ale již dopředu ponahnutý, líce vráskovitého a vpadlého, se měl lépe. Byl u syna šafáře.

Ale on a Kudrna!

„Dvorský Vlček“, jak mu říkali, málokdy se usmál a nikdy nezažertoval.

Chodil ustavičně ve vojenském plášti, na němž se leskl dělový křížek, i na podzim, kdy na sadě hlídal a kouřil, i v létě, kdy dohlížel na dělníky a kouřil. Málo mluvil a býval často zamračen a mrzut.

Poslední dobou pozorovali, že si často pravou ruku ohmatává, že si ji prohlíží, a jak jen mohl, zasedl na lavičku před dvůr na výsluní a tam, poodhrnuv rukáv vojenského pláště, vyhříval chlupatou, žilovatou ruku na teplých paprscích slunečných.

Tam ho tak jednou stihl doktor, který byl u dcerušky správcovy a kterého správce vyprovázel.

Mladý doktor, jenž tu byl poprvé, všiml si vysloužilce, a zeptav se na něj, dal se s ním do řeči.

„U kterých jste sloužil?“

„U kyrysarů.“

„U kterých? U českých?“

„Ano, u Lothringen, číslo 7.“

„Kde jste bojoval?“

„U Lipska a ve Francouzích.“

„Byl jste raněn?“

„Ani jednou.“

„Já myslil, že snad na ruce. Vyhříváte si ji. Máte v ní bolesti?“

„Mám,“ odvětil starý kyrysník a schmuřil husté, šedivé obočí.

„Dřevění mně.“

Doktor se usmál.

„Ukažte ji,“ a ohledával žilovatou, mocnou ruku, jež mívala zajisté ohromnou sílu.

Kyrysník jaksi nechutě ruku podal a držel, a když pak lékař pustiv ji řekl, že mu něco na ni předepíše, usmál se podivně a pravil:

„To bude platno.“

„A jak to víte?“

„Protože mně ruka zdřevění.“

„A proč?“

„Hm, tak...“

Ale více neřekl.

Správce mrkl na lékaře a ten pokrčiv rameny, pravil zasmušilému vysloužilci:

„Jak myslíte. Rozmyslete si to. Zítřka tu zase budu.“

Páni odešli, hovořice o broukavém starci.

Ten pak, ani si jich nevšímaje, natáhl zase obnaženou svou ruku na slunce, a vyhřívaje si ji, hleděl na ni zasmušilým zrakem.

Druhého dne, když lékař zase přijel, nadarmo se sháněli po starém Vlčkovi. Nebylo ho ani ve dvoře, ani na sadě.

„Nechce mé pomoci," pravil lékař. „Snad lékařům nevěří.“

„Nemyslím, neboť onehdy, když se jeho synovi hošíček roznemohl, pustil se starý sám do města, a to v noci, ač ho syn i nevěsta zdržovali.“

„Podivno.“

Vtom šel šafář kolem a správce ho zavolav, pověděl mu, jak je tatínek jeho paličatý.

„I to ne, milostpane," odvětil šafář, obraceje se k lékaři.

„On není proti medicínám, ale tady to — jakpak bych řekl — to je — svědomí. Myslí, že to má z trestu, že si Pán Bůh tak na něj vzpomněl. Neřekl teď sice nic, ale jak mně jednou před lety vypravoval..."

A šafář pověděl pánům o tom, jak jeho tatík, když byl na vojně, po Lipské bitvě, když stíhali nepřítele, jednomu Francouzovi ruce usekl.

„Dlouho nemohl na to zapomenout, pořád měl toho nebožáka na očích," pokračoval šafář.

„Ale po letech přece pozapomněl; až teď zase ve stáří. A co mu ta ruka tak slábne, tak to má zase pořád na mysli a na očích.“

„A činí pokání," doložil lékař. „Chce trpět.“

Když se vracel domů, zahlédl v poli u cesty starého šedivého Vlčka na mezi. Seděl shrbeně ve starém vojenském plášti; v podzimním, jasném slunci blyštěl se mu na něm dělový křížek.

„Tam sedí, ubožák," pomyslí si lékař. „Když tak seděl na koni v kyrysu, člověk jako hora, pln síly a zdraví, a teď..."

A myslí lékařovou mihlo se slovo prve pronesené synem vysloužilcovým:

„Svědomí.“

III.

Za nějaký čas přišla témuž lékařovi zvláštní novina.

Měl jet ku starému Vlčkovi.

Sám šafář, jeho syn, přijel pro lékaře.

„Aj, co se stalo starochovi?“ zvolal doktor.

„Na jeho ruku mne jistě nevoláte.“

„Ano, milostpane, právě na ni.“

Lékař nemálo užasl. A šafář vypravoval, jak otec k úrazu přišel.

„Můj nejstarší hoch, pětiletý, potloukal se po dvoře a sem tam chodil, až přišel ke stáji. Byla otevřená a kluk smělá si tam vlez. Chtěl se tam podívat na hřibátko, co bylo vzadu v příhradě za šraňkem. Z pacholků nebyl ve stáji ani jediný. Nevím, co a jak, jestli kluk prutem pošvihoval, či co, najednou nastal v konírně strašný hluk. Ryzák, ten s lysinou, však ho ráčíte snad znát, je to divoké zvíře, začal sebou trhat, kopal, hryzal souseda a zanedlouho se bili a vyhazovali všichni tři koně. Řičeli, tloukli, až ze dlah třísky litaly. A náš Jozífek v tom! Křičel, plakal, ale nikdo ho neslyšel.“

Vtom šel náš pantáta kolem, a jak chtěl na koně kouknout, vidí u stěny v noučka na smrt poděšeného, a že křičí. Pantáta se nerozmýšlel. Houk' na koně, uhodil ryzáka, co stojí zrovna u dveří, a už tam mezi ně skočil a popad' v noučka do náručí — do levé ruky, aby byl více od koní. A zas zpátky. Dobře to pořídil, toť starý koňák — ale u samých dveří kopl ho ryzákova podkova do pravé ruky.

Zabolelo ho to, ale tuze si toho nevšiml. Ani nic neřek'. Dlouho jsme nic nevěděli, až se mu udělala hodná rána, a ještě tu se bránil a nechtěl doktora. Víte, milostpane, je to na té pravé ruce.“

Lékař přisvědčil, že rozumí.

Starce zastal sedícího u postele. Pokuřoval si. Vyňav dýmku z úst, jal se na vyzvání lékařovo odvazovat si ránu.

Doktor ji dlouho prohlížel, a tvář se mu víc a více chmuřila.

Pak pozvednuv hlavu, podíval se na starého kyrysníka, který mu hleděl pevně do očí, čekaje na výrok.

„Rána je zanedbaná — kost — Bude třeba...“

„Řezat,“ doplnil vysloužilce a oči jeho trochu prudčeji zamrkaly.

Synova žena zbledla a zaúpěvši vyšla ven. Šafář byl jako omráčen.

Nejklidněji tu seděl starý Vlček. Okamžité mlčení, jež nastalo, přerušil těmito slovy:

„Já to věděl. To je trest. Děj se vůle boží.“

Druhého dne zavezli ho do města do nemocnice.

Lékaři se divili té odevzdanosti a statečnosti, s jakou podnikl operaci, při níž běželo o život.

Uchránil si ho. A zase chodil pak po dvoře a zase sedal na sadě a na lávce před dvorem.

Ale pravici tam už na slunci nevyhříval.

Přes její pahýl visel rukáv vojenského pláště, na němž se leskl dělový křížek.

Vráskovitá tvář starého kyrysníka nebývala již tak zasmušilá a mrzutá.

„Má teď chudák stará jistě pokojnější svědomí,“ říkal syn šafář a dokládal: „Však také zkusil a jistě vytrpěl víc nežli ten ubohý Francouz.“

Když tak nějaký cizí viděl starého, velikého kyrysníka a prázdný jeho rukáv místo pravice, tázal se vždy, soudě dle dělového kříže na jeho prsou:

„To jste přišel o ruku ve francouzských válkách?“

A starý Vlček neodpověděl že ne, nýbrž řekl:

„To mám z francouzských válek.*“

A měl pravdu.

V edici dosud vyšlo:

Vydání 1: Mudrcové

Vydání 2: V temnu

Vydání 3: Rabbi Löw a smrt

Vydání 4: Majdalena Dobromila Rettigová

Vydání 5: Svědomí

Vyjde:

Vydání 6: Nápis

Vydání 7: Několik vzpomínek

Vydání 8: Rozmarinka

Vydání 9: Z rodinné kroniky

Vydání 10: Z dějin dvou slov

5 NEZNÁMÉ DROBNOSTI ALOISE JIRÁSKA DO KAPSY

Svědomí

Mistrovská povídka byla poprvé otištěna v roce 1887 ve „Velkém slovanském kalendáři“.

Jedná se nejen o jednu z vrcholných Jiráskových povídek, ale i o jednu z nejlepších povídek české literatury vůbec. Vyznačuje se strhujícím stylem vypravování a hluboce lidským příběhem s nadčasovou pointou, což jsou standardní – dnes často přehlížené - atributy většiny Jiráskova díla. Povídka si rozhodně zaslouží pozornost i dnešních čtenářů.

Podnětem k napsání povídky bylo Jiráskovi vypravování litomyšlského hostinského Jana Karlíka, který mu vyprávěl o jednom kyrysníkovi od Litomyšle.

Vydává www.aloisjirasek.cz

Vydáno v roce 2023. Na titulní straně Alois Jirásek.

Publikace chráněna copyrightem. Zdarma.